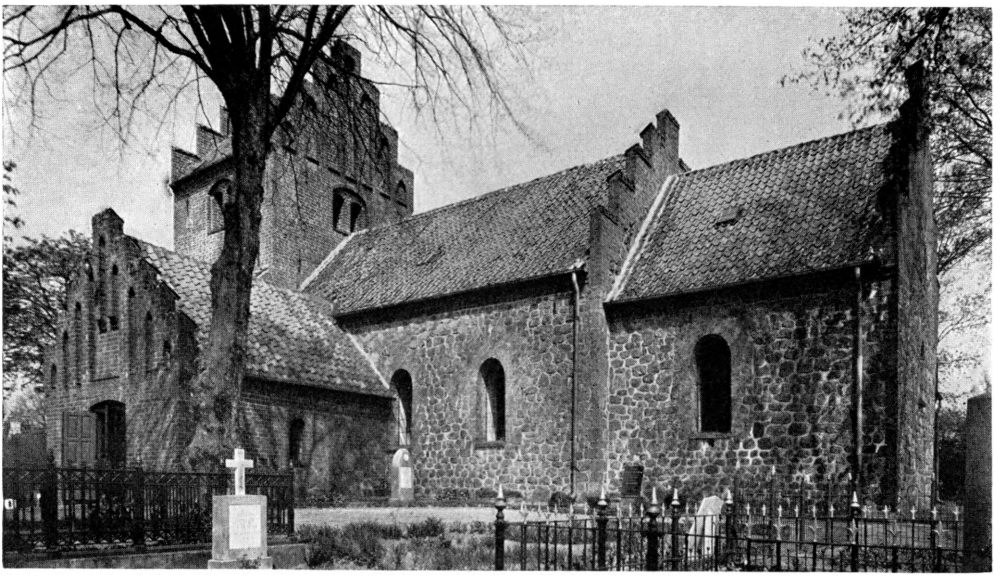

V. H. 1931

Fig. 1. Stenmagle. Ydre, set fra Sydøst.

STENMAGLE KIRKE

ALSTED HERRED

Stenmagle (opr. Stenløsemagle) Sogn hørte tidligere under Merløse Herred og Kirken nævnes i Roskildebispens Jordebog med 1 Plovs Land og en Afgift paa 6 Øre[1]. Byen og Hovedgaarden blev 1213 tiiskodet Sorø Kloster af Johannes, Esbern Snares Søn[2]. 1489—93 var Præstegaarden Genstand for en stor Strid mellem Klosteret og Bispestolen[3]. Kirken ejedes senere af Sorø Akademi, hvorfra den overgik til Selveje 1. Sept. 1934.

Kirken ligger centralt i Sognet, paa en flad Højning i den sondre Udkant af Stenmagle By. Kirkegaarden er udvidet mod Syd og Øst. Hegnsmuren er mod Nord og delvis mod Vest middelalderlig, af Kamp og Munkesten; Størstedelen af Nordmuren har mod Kirkegaarden foroven et Savskifte. 1861 nævnes paa Sydsiden en muret, formodentlig sentmiddelalderlig *†Port* med Rundbue og takkede Kamme. Ogsaa Laagen til Præstegaarden paa Nordsiden havde dengang muret Bue.

Bygningen bestaar af romansk Kor og Skib, gotisk Sakristi, Taarn og Vaabenhus samt moderne Nordkapel.

Den romanske Kirke er opfort af raa og kløvede *Marksten* i ikke altfor regelmæssige Skifter med Hjørnekvadre af Kamp. Til nogle af Buestikkene er anvendt Kridtsten. Gammel Murbehandling med svære Pudslag ses fra Tilbygningernes Lofter og fra Rummet over Hvælvene. Skibets romanske Murhøjde er o. 5,20 m over nuværende Terræn. De oprindelige Døre er ødelagte,

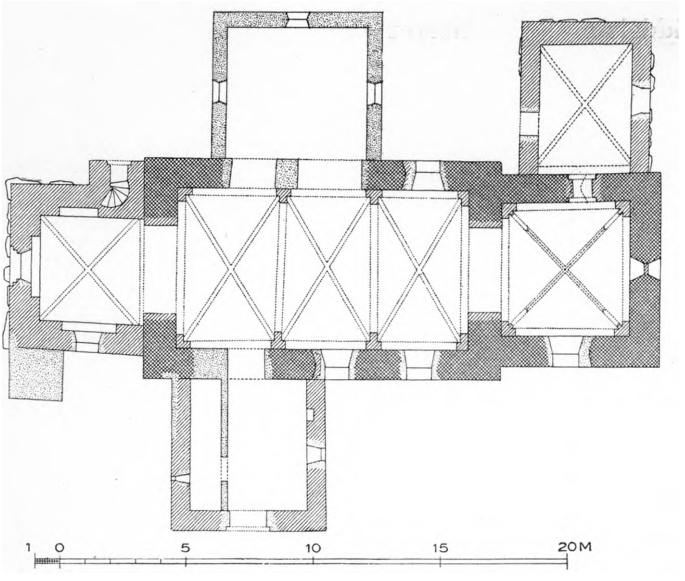

Fig. 2. Stenmagle. Plan. 1:300. Maalt af F. C. C. Hansen 1891 (C. G. Schultz 1931).

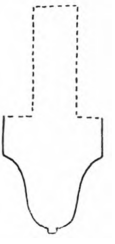

Fig. 3. Stenmagle. Ribbesten fra Korhvælv. 1:10. Maalt af Poul Nørlund 1933. (S. 403).

den søndre helt omdannet i ny Tid, den nordre forsvundet ved Kapellets Opførelse. Fire lange, smalle, tilhugne Granitsten, nu indmurede i Vaabenhusets Sidemure, er antagelig de gamle Karmsten. Af de oprindelige Vinduer er Korets Østvindue bevaret (blændet), med Stik af smaa, kileformet tilhugne Marksten; et tilmuret Nordvindue skimtes indvendig. Af de tre Vinduer, som Skibet oprindelig har haft i hver Langmur, er kun bevaret Rester af Kridtstensbuestikkene af det midterste paa Sydsiden og det østlige paa Nordsiden, medens to andre, der endnu ses paa en Opmaaling fra 1891, er ødelagt af Nordkapellet og en Varmeovn. Korbuen er udvidet (sml. ndfr.). Aftryk af Skibets østre Loftsbjælke iagttages i Pudsen. De gamle Kampestensgavle er bevaret, Korgavlens Spids er dog nedtaget.

Sentmiddelalderlige Omdannelser og Udvidelser. I gotisk Tid er Kirken blevet overhvælvet, Koret med ét, Skibet med tre Fag. Korhvælvets Ribber (Fig. 3) har foroven en sengotisk, rygget Profil, forneden er de simpelt retkantede ligesom Skibets; Skibets Gjord- og Skjoldbuer har ensidige, hulkantede Kragsten af Tegl. Ingen af Hvælvene har Overribber, men Skibets har paamurede Forstærkninger forneden. Korets Kapper er stærkt ophvælvede. Hvælvingerne er altsaa ret forskellige, og Skibets er sikkert de ældste, opført i Løbet af 1400'erne, medens Korets er indbygget o. 1500. I Forbindelse med Overhvælvningen er den gamle Korbue gjort bredere og tilspidset; efter det paa Undersiden malede Kalkmaleri (S. 405) maa Forandringen være sket senest henimod 1500. Formodentlig samtidig er Gavlene blevet forhøjet med Munkesten, Koret fik syv, Skibet ni Kamtakker. Korgavlen er dog helt ommuret

1862. Fra den senere Middelalder stammer et nu tilmuret, højt, rundbuet Vindue med Binderstik, der overskæres af Vaabenhusets Tag.

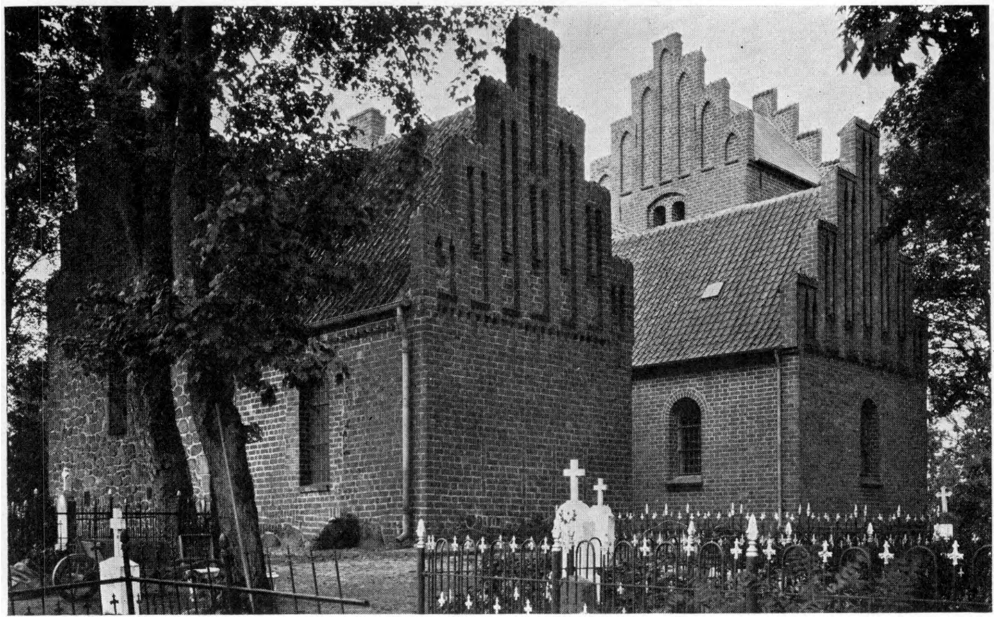
De tre *sentmiddelalderlige Tilbygninger* er opført af Munkesten, Taarn og Vaabenhus dog med talrige Kampesten i Murene. *Taarnets* Underrum dækkes af en samtidig Krydshvælving med Halvstens Skjoldbue mod Skibets gamle Vestmur og spinkle Ribber, muret af 2 Løbere, 1 Binder paa Kant og med Overribber; spids Taarnbue mod Skibet og spidsbuede Spareblændinger til de andre Sider. Det samtidige Trappehus mod Nord har fladbuet, falset Indgangsdør. Mellemstokværket har mod Nord og Syd een, mod Vest to fladbuede, Helstens Spareblændinger og fladbuet, falset Dør til Skibets Loft. I Klokkestokværket er til hver Side to fladbuede Glamhuller, samlede i en fladbuet Blænding. Gavlen har syv Kamtakker med syv spidsbuede Høj blændinger. I nyere Tid er ved Taarnets Sydvesthjørne opført en Støttepille af Tegl.

Det omtrent samtidige *Vaabenhus* har en Gavl med ni munketeglhængte Kamme og ni spidsbuede Høj blændinger. Stavene mellem de tre midterste Blændinger er kun ført ned i halv Højde, og i det herved fremkomne Felt har siddet et nu tilmuret fladbuet Vindue. Mod Vest findes en lille, oprindelig Lysspræk ke. Den store, fladbuede Dør og det rundbuede Østvindue er begge ligesom det flade Loft fra Restaureringen 1862.

Sakristiet (sml. Fig. 4) er opført af Tegl med stærk Anvendelse af sortbrændte Sten i Monstermuring (Rudemønster, mod Nord tillige korsformet, mod Vest T-formet). Under Gesimsen er et Savskifte, og et lignende under den syvtakkede Kamgavl, der minder om Flinterups Vaabenhusgavl (S. 398, Fig. 7), og har syv aftrappede Høj blændinger, tvedelte af en Midtstav med uprofileret Konsol, Midtblændingen med Tværsten paa Staven og tværdelt i den halve Højde, den nedre Del afdækket med to Spærstik. Rummet staar i Forbindelse med Koret ved en samtidig brudt, rundbuet, falset Dør, og dækkes af en samtidig Krydshvælving, med Skjoldbue mod Koret og Overribber, der har Trinsten. Dør og Vindue er fra 1862.

Foruden de tre ovenfor beskrevne Tilbygninger havde Kirken tidligere paa Skibets Nordside et lille †*Kapel* af Munkesten og Kamp, der efter sine Blændingsformer (to Fladbuer og et Toprundfelt i rundbuet Omfatning) stammede fra Middelalderens sidste Tid; i Gavlen under Blændingerne var et Savskifte og forneden en senere tilmuret, fladbuet Dør. Uvist naar — antagelig i 1700'erne — udvidedes det mod Øst for at skaffe Plads til Menigheden. Det udvidede Kapel forbandtes med Skibet ved to halvrunde Arkadebuer og fik en enkelt, meget bred Taggavl, der overskar de oprindelige Blændinger.

Kirken istandsattes 1862, Murene rensedes, store Partier skalmuredes, saaledes Taarnets Sydmur, Vaabenhuset og Korets Østgavl, og nye, store

M. M. 1915

Fig. 4. Stenmagle. Ydre, set fra Nordøst.

rundbuede Støbejernsvinduer indsattes. De ejendommelige »Skærvefuger«, der findes overalt omkring Kampestenene paa de ydre Mure, undtagen paa Sakristiet, maa ogsaa stamme fra denne Istandsættelse (sml. Munke-Bjærgby, S. 372). Indvendig blev Kirken pudset, og Hvælvingernes konstruktive Led rensedes. Tagværket blev næsten overalt fornyet af Fyr, kun Taarnet har gammelt Tagværk af Eg, med to Sæt Hanebaand, ligesom der over Sakristiet findes gamle Egespær.

I 1894 afløstes Nordkapellet af en ny Munkestensbygning (sml. Fig. 4) i middelalderlig Stil efter Tegning af Arkitekt F. C. C. Hansen.

KALKMALERIER

Paa Korbuens nordre Underflade afdækkede J. Kornerup i 1883 og 1886 nogle, atter overhvidtede, Fremstillinger af Sct. Erasmus' Martyrium og S. Jørgens Kamp med Dragen (Fig. 5), stammende fra Slutningen af 1400'erne[4]. Paa den nordre Del af Korets Østvæg er senere fremdraget et lille Indvielseskors.

INVENTAR

Alterbordet, muret af Tegl op mod Korvæggen, dækkes af et *Panel* af Fyr, hvis Forside har tre brede Fyldinger, den midterste med et tarveligt Maleri, Nadverens Indstiftelse, fra o. 1700.

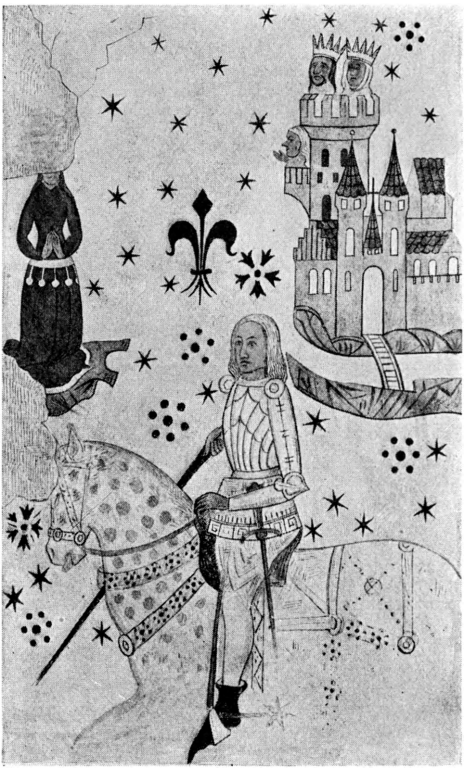

Fig. 5. Stenmagle. Kalkmaleri paa Korbuens Underside. Akvarel af J. Kornerup 1883 (S. 405).

V. H. 1931

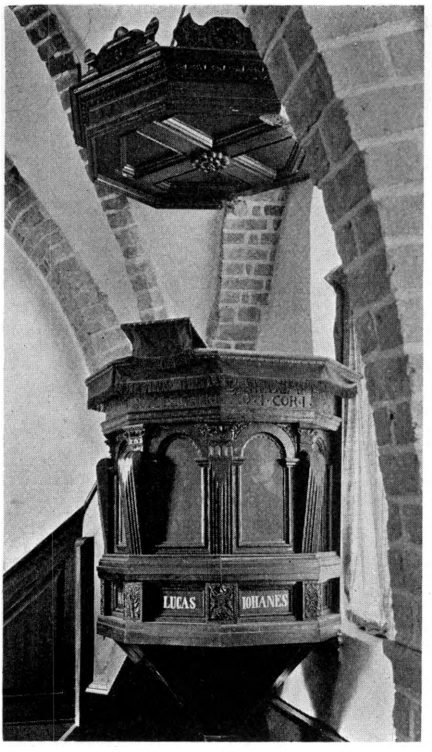
Fig. 6. Stenmagle. Felt af Prædikestol. (S. 408 f.).

Altertavlen er et Maleri, forestillende Modet mellem Maria og Elisabeth, sign. Chr. Dalsgaard, Sorø 1865. Den samtidige Ramme er tegnet af Bygningsinspektor Chr. Hansen.

†*Altertavle,* (nævnt 1755), var en »Katekismustavle«, fra 1592, med Skriftsteder, latinsk Indskrift og Vaaben, svarende til Alsted (S. 318). Tavlen, der afløste en katolsk Altertavle (»papistiske Afgudsbilleder«), var bekostet af Kirken paa Foranledning af Chr. Mac Alpin og blev opsat Dagen for Mikkelsdag.

Altersølv. Kalk, 27,5 cm hoj, med ottetunget Fod, rundt Skaft, stor, rund Knop med svagt fremtrædende Blade paa Over- og Undersiden; paa Kummen graveret: »Kalk for Steen-Magle Kirke 1793«. Mestermærke, sikkert for N. J. Lyderwahl (Olrik 386). Samtidig *Disk* med graveret Kirkenavn under Bunden; samme Mestermærke.

Oblatæske af kbh. Prøvesolv 1724. Paa Laaget graveret Kursiv indenfor en Laurbærkrans: »Jesus Herren Sohns Naffn«; paa Siden: »Sophia Knuds Daatter Hammer«. Mestermærke for I). Schwartzkopf (Olrik 136); under Bunden senere graveret Kirkenavn. *Kande* af kbh. Prøvesolv 1709. Paa hver Side er indsat fire Sølv-Otteskillinger (Frederik 4., 1700—15); paa Laaget graveret

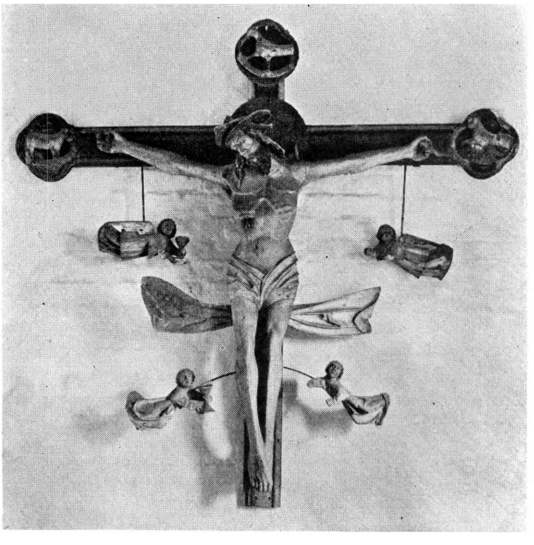

M. M. 1915

Fig. 7. Stenmagle. Prædikestol 1606.
(S. 408 f.).

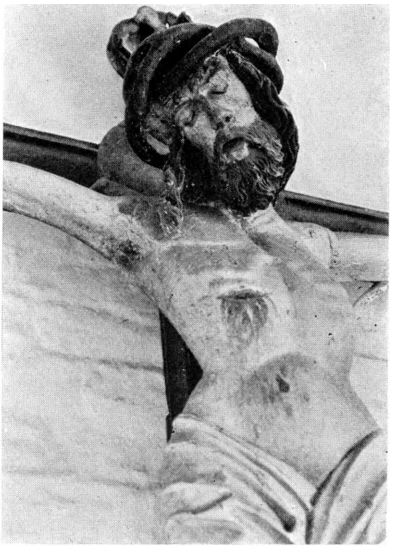

M. M. 1915

Fig. 8. Stenmagle. Gravsten 1629.
(S. 410).

M. M. 1915

V. H. 1931

Fig. 9—10. Stenmagle. Korbuekrucifiks. (S. 408).

Kursiv: »Til Guds Ære og Alterets Tieneste udi Stenmagle Kirche;« under Bunden: »Anders Julius Margreta Deikman Anno 1709« (sml. Gravsten Nr. 1). Mestermærke for D. Brasenhauer (Olrik 121). †*Sølvflaske* fra 1682[5].

Alterstager, 37 cm høje, med balusterformet Skaft, fra o. 1650. **Smedejernsstage,* antagelig sentmiddelalderlig, med 8 Lysepiber paa en Ring, nu i Nationalmuseet.

Røgelseskar, af Malm, firsidet, gotisk, ophængt i Korbuen over Fonten.

Font (Fig. 11), af Eg fra o. 1650, i Bruskbarok, svarende til Pedersborg (S. 289, Fig. 11), med sekskantet Fod, firkantet Skaft med flade Nicher, i hvilke Statuetter af Evangelisterne, sekskantet Kumme med Flammelister. Træet er renset.

**Fontekumme* (Fig. 12), af Granit, romansk. Tvm. 82 cm; foroven og forneden prydet med Rundstave, Underdelen som en omvendt Kegle; fundet i Præstegaardshaven, nu i »Saxos Celle«.

Fad af Tin, fra 1600'ernes Slutning, 77 cm i Tvm., svarende til Vester-Broby og Alsted (S. 310, 319); paa Undersiden en oprindelig, graveret Vægtangivelse: 2 Lispund, 6 &; paa Oversiden et Stempel: en kronet Rose.

Bækken, af svært, drevet Messing, 50 cm i Tvm. *Kande* af Tin, med graveret Kirkenavn; stemplet: Hans Høy.

Korbuekrucifiks (Fig. 9—10), sengotisk, fra o. 1520. Figuren o. 150 cm høj. Korstræet har haft indsat gotisk Bladværk langs Kanten og ender i firkløverformede Felter med paanaglede Evangelisttegn; det nedre (Matthæus) mangler nu. Under Korset er i tynde Jernstænger ophængt fire smaa Engle, der opfanger Kristi Blod i Kalke; Figurerne er ret beskadigede. Under nyere Overmalinger er der gotiske Farver paa tyk Kridtgrund; under Krucifikset var (1755) malet: »Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea Ps. 22«. (»De gennemborede mine Hænder og mine Fødder og talte alle mine Knogler«). Hang 1861 i Korbuen, nu ophængt paa Sakristiets Nordvæg. En af Sidefigurerne, * *Johannes,* er i »Saxos Celle«.

Prædikestol (Fig. 6—7), i Høj-Renaissance, fra 1606. De fem Storfelter har Fyldinger med portalformet Rammeværk og adskilles ved fremspringende, kannellerede, foroven afhøvlede Knægte. I Frisen er indskaaret Versaler: »Christus factus est nobis a deo sapientia, justitia sanctificatio et redemptio,
1. Cor. 1. H H : I: S. P: L. 1606«. (»Kristus blev os Visdom af Gud, Retfærdighed, Helliggørelse og Forløsning, 1. Cor. 1. Hr. Hans Jensøn Stougaard, pastor loci, Stedets Præst. 1606«).

Fire af Felterne har Malerier af Evangelisterne fra Slutningen af 1600'erne; det femte Fag er afhøvlet. Underbaldakin, Bærestolpe og Opgang er nye; den ottekantede Himmel er oprindelig. Træværket staar nu renset og mørkbejdset;

Evangelistnavnene i de nedre Smalfelter er nye. Paa Prædikestolen stod (1755): »Verbum domini manet in æternum H. H. I. S. P. L. 1606. Mag. Johanne Stephanio præside et procurante anno Christi millesimo sexcentesimo octavo 24. Septembris« (»Herrens Ord bliver i Evighed . . . . Mag. Hans Stephanius var Forstander og sørgede for [dette Arbejde] i Christi Aar 1608, 24. Sept.«); paa Himmelen: »Quærite dominum dum inveniri potest et invocate eum, dum prope adest« (»Søger Herren, medens han kan findes, og paakalder ham, medens han er nær«); denne Indskrift kan endnu spores.

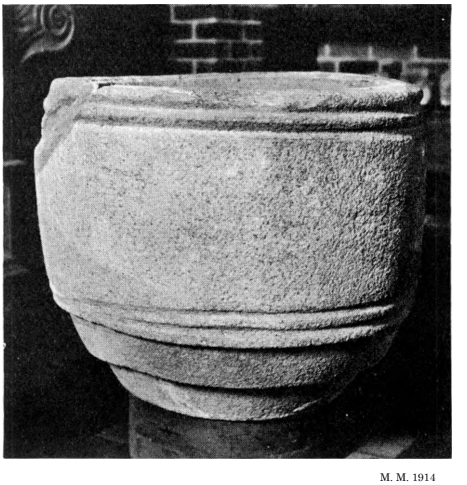
M. M. 1915

Fig. 11. Stenmagle. Font af Eg. (S. 408).

Stoleværk fra 1862—63.

Rester af ældre Gavle fra o. 1625—50 er anbragt som Panelværk ved de midterste Hvælvingspiller.

Degnestol fra 1533, noget omdannet. Forsiden har fire Fyldinger, de to øverste med paalagt, gennembrudt gotisk Bladværk, elegant skaaret, de nederste med Foldeværk; i øvre Ramstykke er udskaaret: »A D MDXXXIII«. Gavlene, nu uden Topstykker, har i firkantede Felter Medailloner, omgivet af Treblade. I den ene er et Skjold med en otteoddet Stjerne, sikkert Gyldenstjernes Vaaben, i den anden Rønnovs Vaaben, antagelig henvisende til Roskildebispen Joachim Rønnov og Ærkedegnen ved Roskilde Domkapitel Anders Gyldenstjerne.

M. M. 1914

Fig. 12. Stenmagle. *Romansk Fontekumme. (S. 408).

Pult og Rygpanel er af Fyr fra nyere Tid. Stolen (afbildet i Sorø Akademis Landsbykirker S. 39), bejdset Eg, staar nu i Skibets Vestende.

†Pulpitur overfor Prædikestolen; paa den østre Ende stod (1755) Justitsraad Hiorts Vaaben, paa den vestre: »Som Hiorten skriger efter fersk Vand, saa skriger min Siel efter dig, Gud«.

Pengetavler, to enkle, glatte, fra o. 1800.

Dørfløj, mellem Kor og Sakristi, fra sengotisk Tid. Forsiden deles ved paalagte Revler med rosetformede Nagler i 3x7 kvadratiske Fyldinger; gammelt Laaseblik og Dørring. Ved Afrensning fandtes paa Indersiden rode og grønne Farver. (Afb. i Sorø Akad. Landsbykirker S. 40).

Klokker. 1) 1590. Versaler mellem profilerede Baand og Korsblomstfriser: »Verbum domini manet in æternum Borchard Gelgether me fecit Anno 1590. Jens Bendson, Niels Hainnssønn Kirckewerge thil Stenssemagle Kircke« (»Herrens Ord bliver i Evighed. Borchard Gelgether gjorde mig Aar 1590«). Tvm. 109 cm.

2) 1614. Versaler under en Korsblomstfrise: »Da pacem domine in diebus nostris quia non est alius pro alio qui pugnet pro nobis nisi tu deus noster Anno domini 1614«. (»Herre giv Fred i vore Dage, thi der er ingen anden, som vil stride for os end du, vor Gud. I Herrens Aar 1614«). Tvm. 100 cm.

En *†Klokke* blev afgivet ved Klokkeskatten 1528.

GRAVMINDER

1) 1629. Figursten over to Sognepræster (Fig. 8). I Hjørnerne Relieffer af Tro, Haab, Retfærdighed og Styrke med latinske Underskrifter, foroven et Relief af Opstandelsen, forneden mellem to nøgne Figurer med Timeglas og Blomst et Monogramskjold, af hvis Bogstaver kan læses H T B. Langs Siderne staar to Præstefigurer, under hvilke der er Monogramskjolde; i det ene kan læses R. Langs Randen findes Rester af de oprindelige Reliefversaler: »Denne Sten hafver begge deris Efterlefverske Anne Christensdotter bekaastet oc ladet legge paa Steden Anno MDCXXIX«. Indskriften midt paa Stenen er derimod senere udslebet, og en ny Indskrift med Versaler indhugget over Hr. Anders Julius, født i Nebbeløv i Skaane 9. Dec. 1658, »forestod disse Menigheder« i 43 Aar, død 28. Feb. 1728, og over hans to Hustruer: Ingeborg Jacobsdatter, født i Ystad 4. Feb. 1645, død 26. Juni 1691, og Margreta Deichman, født i Høje Torsterop 13. Juni 1675, død 17□. Rod Kalksten, 208 x 137 cm, tidligere i Sakristiet, nu opstillet ved Korets Nordvæg.

2) Madts Henricsen Dorph, født i Stenmagle 30. Apr. 1661, Degn i 54 Aar, død 20. Okt. 17[36], og Hustru Maren Pedersdatter, født 2. Marts 1657 i Slagelse, gift i 29 Aar 5 Maaneder 13 Dage (Døtre: Karen Hr. Svend Strøgers; Barbara, død 9 Uger gammel, og Barbara Hr. Kaptajn Bangs) død 27. Marts 1714. Versaler. I Hjørnerne Evangelistmedailloner. Graa Kalksten, 180 x 93 cm, tidligere i Skibets Gulv foran Koret, nu opstillet ved Vaabenhusets Sydvæg.

Under Nordkapellet fandtes 1894 en *Kampestensgrav* fra den ældre Middel-

alder, uden særligt Hovedrum, dækket af fem Kvadre. Indvendig Længde o. 183 cm. Skelettets Arme laa krydsvis samlede under Brystet. Intet Gravgods.

†*Kister* i Sakristiet, nævnt 1755.

1) Erik Jakob Eilers, født 12. Apr. 1693 i Aarhus, Søn af Hilarius Eilers og Chatarina Drostrup, død paa det fædrene Gods Bonderup paa Sjælland 3. Febr. 1705. Betrukket med sort Læder, hvorpaa »Blick-Beslag« med græsk og latinsk Indskrift.

2) Birgitte Chirstine Eilers, født paa Bonderup 1. Maj, død sammesteds 24. Sept. 170.. »Hendes Dage her paa lorden har været faae og onde, at hendes Liv i Himlen kunde være og vare desto bedre og længere«. Betrukket med sort Baj.

To †*Standarter* uden Flag, var (1755) indmuret i den nordre Side af Kirkevæggen, to †*Kaarder* med Bælge var ophængt overfor hinanden paa den nordre og søndre Side.

KILDER OG HENVISNINGER

Kaldsbog fra 1835 (ved Embedet). Præsteindberetning 1755 (NM). Synsforretning 1861 (NM). Museumsindberetninger af J. B. Løffler 1882, M. Mackeprang 1915. Revideret af P. N. og V. H. 1933.

J. B. Løffler: Sorø Akademis Landsbykirker. Kbh. 1896. S. 37—41. Tav. XIII—XIV.

[1] S. R. D. VII, 119. [2] Sorø I, 63 ff. [3] Hist. Ts. 8. R. I, 262—280; Sorø I, 100 f. [4] Indberetning 1886 af J. Kornerup (NM). J. Magnus-Petersen: Kalkmalerier. Kbh. 1895. S. 126. [5] Da. Atl. VI, 325.

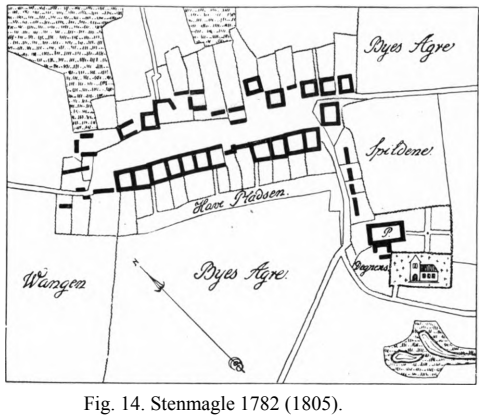

Fig. 14. Stenmagle 1782 (1805).